

Тема: Виникнення Запорозької Січі

Мета: ознайомити учнів з історією виникнення Запорозької Січі; показати, яким було життя побут та військово мистецтво козаків; сприяти розвитку критичного мислення учнів; формувати навички самостійної роботи учнів; виховувати почуття гордості та поваги до історичного минулого нашого народу.

Основні поняття: «козак», «Запорозька Січ», «козацька республіка», «гетьман», «кошовий отаман», «козацька рада», «кіш», «курінь», «козацькі клейноди».

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть:

- застосовувати та пояснювати на прикладах терміни: «козацтво», «низове козацтво», «Січ», «Запорозька Січ», «козацька республіка», «козацькі клейноди»;
- характеризувати господарську діяльність та звичаї козаків;
- визначати особливості військово-політичної організації козацтва;
- показувати на карті території проживання козацтва та місця січей-фортець та Запорозької Січі;
- удосконалити навички роботи з джерелами інформації, робити висновки, узагальнення, вміння будувати розповідь, давати характеристику історичним діячам.

Тип уроку: засвоєння нових знань

Вид заняття: урок-конференція з використанням інформаційно-комунікаційних технологій

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань учнів

Евристична бесіда

1. Що означає слово козак?
2. Пригадайте причини виникнення українського козацтва.
3. У зв'язку з якими подіями в писемних джерелах уперше згадуються українські козаки?
4. Покажіть на карті території, де відбувалось формування українського козацтва.

II. Мотивація навчальної діяльності

Вчитель

Сьогодні ми зібрались з вами, щоб дізнатись про початок найгероїчнішої доби української історія. Звичайно це доба козацтва. Тож розпочнемо нашу конференцію.

III. Прес-конференція

Учень №1.

Перші згадки про козацтво датуються ще XIII ст. (1240) у Початковій монгольській хроніці, а також XIV ст. (1303) у словнику половецької мови «Кодекс Куманікус». Вживається воно у протилежних значеннях «страж» і «розбійник». А польський хроніст М. Стрийковський вважає, що козаки походять від ватажка Козака, який боровся з татарами. Ці факти говорять про те, що проблема походження козацтва на сьогодні є дискусійною.

У сучасній історичній науці існують такі версії, що пояснюють походження козацтва **СЛАЙД 2:**

1. «Хозарська» — козаки походять від давнього народу степу «хозарів».
2. «Татарська» — родовід козаків ведеться від злиття татарського і місцевого народу часів Київської Русі.
3. «Автохтонна» — козацтво є прямим спадкоємцем вічових громад Київської Русі, які трансформувалися у козацькі громади за литовської доби.
4. «Бродницька» — козацтво походить від слов'янського населення степу часів Київської Русі, які жили у пониззі Дунаю і яких називали «бродниками».
5. «Уходницька» — від сформованих у Наддніпрянщині громад вільних озброєних людей, які прибували сюди на промисли.
6. «Захисна» — поява козацтва була необхідна для захисту південних рубежів від татарської агресії.
7. «Соціальна» — козацтво формується внаслідок посилення економічного, політичного, соціального і національного гніту на українських землях, що спонукало селянство до масових втеч.
8. «Черкаська» — козацтво виникає внаслідок міграції в Подніпров'я черкесів, які до того проживали в Тмуторокані.
9. «Чорноклобуцька» — козаки є нащадками племені чорних клобуків, які жили по берегах річки Рось саме на кордоні зі степовими районами.
10. «Болохівська» — походять від давніх громад болоховців, які після встановлення монголо-татарське ярмо добровільно прийняли протекторат Орди.

Учень №2.

Наприкінці 70-х років XVI ст. виникла військова організація козаків, центром якої було укріплення, яке називали Запорозька Січ, а козаків — запорозькими (назва походить від місця розташування) **СЛАЙД №3.**

Січ — то була простора площа на Дніпровім острові (спочатку на Хортиці, потім на Базавлуці і Томаківці). З усіх боків омивали ці острови могутні води Дніпра, а ще, крім того, на самім острові був викопаний глибокий рів, наповнений водою, та й поставлено високий, гострий частокіл з міцними брамами. На брамах, що на ніч замикалися, стояли гармати й козацька сторожа...

Довкола площі стояли побудовані хатки, так звані... «курені» **СЛАЙД №4**. Ті хатки були накриті очеретом або кінськими шкірами. В тій хатці жив один курінь з курінним отаманом.

Посередині Січі стояла невелика церква св. Покрови **СЛАЙД №5**, знадвору навіть скромна, але всередині оздоблена золотом й сріблом, бо козаки були набожні й дуже дбали про свою церкву, а під час читання Євангелія тримали шаблі наполовину витягнені з піхов, на знак того, що готові будь-якої миті боронити свою віру. Частину своєї воєнної здобичі призначали на церкву і купували щораз кращі нові хоругви та ікони. На Січі, крім хаток-куренів, були й склади зі зброєю, з гарматами, з човнами та харчами. Коло складів стояла нічна сторожа

Учень №3.

У цей час під керівництвом Д. Вишневецького на острові Мала Хортиця **СЛАЙД № 6,7** було збудовано замок-«городок», який вважається прообразом Запорозької Січі. Поява козацької фортеці в татарських володіннях стала неприємною несподіванкою для кримського хана.

Закріпившись на Малій Хортиці, біля найважливішої переправи через Дніпро, князь узяв під захист козаків-уходників на Великому Лузі й розпочав здійснювати сміливі рейди проти татарських і турецьких фортець у пониззі Дніпра й Південного Бугу. 29 червня 1556 р. Вишневецький із загоном у 600 кіннотників і командою на 18 чайках узяв приступом Очаків, а восени того ж року — фортецю Іслам-Кермень. Захоплені у ворога гармати князь установив у Хортицькому замку.

На початку 1557 р. Хортицький замок витримав 24-денну облогу кримського хана. Проте восени цього ж року об'єднані турецько-татарські сили примусили князя залишити острові Мала Хортиця.

Учень №4.

Дмитро Вишневецький СЛАЙД №8

Народився в м. Вишневі на Волині в князівській родині. Набув великого військового досвіду в боротьбі з турками і татарами. Був черкаським і канівським старостою. У 1552 р. заклав укріплення на острові Мала Хортиця. У 1557 р. ця фортеця витримала 24-денну облогу татарського війська.

Ходив у походи на турецькі та татарські фортеці Очаків, Ісламкерман та у Молдавію. **СЛАЙД №9** У 1564 р. потрапив у полон до турків і був страчений за наказом турецького султана.

Учень №5

Основним органом влади на Запорізькій Січі була козацька рада **СЛАЙД №10**.

Козацька рада — законодавчо-розпорядчі збори всіх козаків, де мав право вільно висловити свою думку кожен козак і на якій вирішувалися всі найважливіші питання **СЛАЙД №11** : проводила внутрішню та зовнішню

політику; уклала мир, оголошувала війну; приймала і надсилала посольства; здійснювала судочинство; обирала гетьмана і військову старшину.

Учень № 6

Військові старшини — адміністрація на Січі, обиралася також на козацькій раді. **СЛАЙД №12,13**

Кошовий отаман, або гетьман **СЛАЙД №14** очолював Кіш Запорізької Січі, здійснював військову, адміністративну, судову владу.

Військовий суддя **СЛАЙД №15**- здійснював суд, був охоронцем норм закону і права

Військовий осавул **СЛАЙД №16**- у мирний час стежив за дотриманням порядку на Січі, у воєнний час – у таборі. Відав заготовлену провіанту на випадок війни; розподілом грошової і натуральної платні. Очолював козацьку розвідку і стежив за ходом битв. У судових справах виконував роль слідчого.

Учень № 7

Військовий писар **СЛАЙД № 17,18** - очолював січову канцелярію, вів документацію та військове листування.

Курінний отаман **СЛАЙД № 19**- відав господарством, коштами куреня та здійснював управління його справами, зокрема, забезпечував свій курінь боєприпасами, харчами, включав новоприбулих до козацьких списків

Військові служителі **СЛАЙД № 20** підписар, булавничий, хорунжий, бунчужний, перначний, підосавул, довбиш, піддовбиш, військовий пушкар, підпушкар, гармаш, військовий товмач, військовий шафарі, підшафар, кантаржій, канцеляристи;

Учень № 8

Клейноди — військові знаки, регалії, або атрибути козацтва **СЛАЙД №21**. Вперше були надані Війську Запорозькому польським королем Стефаном Баторієм у 1576 р. Серед них були **СЛАЙД №22**:

- булава — вид зброї, що являє собою металевий стержень з кулею на кінці, символ влади гетьмана та кошового отамана;
- бунчук — мідна або золочена куля на дерев'яній палиці із прикріпленим пучком кінського волосся;
- корогви — різнокольорові козацькі прапори із зображенням святих, хрестів, зброї **СЛАЙД №23**;
- перначі (шестопери) — менші ребристі булави, символи влади козацьких полковників;
- печатка **СЛАЙД №24** — мала круглу форму із зображенням козака у гостроверхій шапці на голові, із шаблею, порохівницею при боці, із самопалом на лівому плечі, а навколо надпис: «Печать славного Війська Запорозького Низового»;
- литаври — великі мідні котли, обтягнуті шкірою, що служили для подання різного роду сигналів

Герб Війська Запорозького — постать козака, озброєного мушкетом і шаблею, — виник у другій половині XVI ст. Законної сили він набув за короля Стефана Баторія. Цей герб було вперше зображено на печатці Війська Запорозького у 1595 р. за гетьманування Григорія Лободи. Згодом цей герб стали зображувати на прапорах, портретах, іконах, у рукописних та друкованих виданнях.

IV. Підведення підсумків

V. Домашнє завдання

1. Опрацювати матеріал за підручником.
2. Написати невеличкий твір «Один день із життя козака».